

УДК 378:004

Анатолій Миколайович МАШТАЛЕР,
*заступник начальника факультету іноземних мов і гуманітарних
дисциплін з навчально-методичної роботи Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

У матеріалах статті окреслено проблему розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації. Для досягнення поставленої мети використано метод педагогічного моделювання. Установлено, що організація навчальної діяльності в процесі підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників повинна враховувати низку особливостей: своєрідність цілей і результатів навчання, особливий характер об'єкта вивчення, що вимагає інтенсивного формування когнітивно-операційної складової професійної компетентності за рахунок поєднання навчальної та військово-професійної діяльності. Модель складається з мотиваційно-цільового, організаційно-змістового, процесуально-технологічного і діагностико-аналітичного блоків.

Ключові слова: офіцери-прикордонники, професійна компетентність, педагогічне моделювання, підвищення кваліфікації, метод, формування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність проблеми формування професійної компетентності офіцерів-прикор-

© Машталер А. М.

донників у системі підвищення кваліфікації визначається потребами суспільства у випереджувальній освіті та їх професійно-особистісному розвитку як представників держави на кордоні, які організують взаємодію підлеглих з метою якісного й ефективного виконання службових завдань з охорони державного кордону та забезпечення цілісності країни. Ці вимоги обумовлено низкою причин: швидкозмінною структурою потреби суспільства та його соціальних інститутів; технічним прогресом, що визначає необхідність володіння складним комплексом компетентностей у професійній діяльності; збільшенням інформаційного навантаження, на основі якого знання мають тенденцію швидко застарівати, що зумовлює необхідність постійного вдосконалення і самовдосконалення офіцерів-прикордонників; необхідністю “працювати в команді”, виявляти готовність до спілкування, уміти управляти підлеглим персоналом, приймати важливі рішення в умовах непередбачуваних змін ситуації на кордоні; висуванням на перший план таких якостей, як уміння брати на себе відповідальність, здатність самостійно думати і діяти.

Виходячи з цього, розвиток професійної компетентності як взаємно-адаптивна взаємодія суб'єкта, об'єкта та освітнього середовища в центрах дистанційного навчання Державної прикордонної служби України виступає як процес, істотними ознаками якого є: організоване управління, спрямоване на досягнення конкретних результатів; заздалегідь прогнозовані результати; управління здійснюється з урахуванням варіативності структурної, функціональної та цільової її складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Розглядаючи професійну компетентність офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації, необхідно враховувати, що вона тісно взаємопов'язана з їх професіоналізмом [1]. Ці поняття є найбільш вживані як у засобах масової інформації, літературі, так і в наукових працях, в яких розкривається сутність і зміст професійної діяльності фахівців. Незважаючи на “модність” цих понять, їх застосування часто не відповідає вимогам змістового навантаження, що відображає реальність.

Такий стан можна пояснити відсутністю наукового підходу до пізнання сутності цих явищ.

Поняття “компетентність” і “професіоналізм” використовуються в різних наукових напрямках, проте дослідження в даній галузі – різнопрофільні і багатогранні. У зв’язку з цим, серед важливих суб’єктно-особистісних характеристик діяльності офіцерів-прикордонників є поняття “професіоналізму” (А. Бодальов, В. Зазикін, А. Маркова та ін.), “майстерності” і “компетентності”. Зазначимо, що всі три поняття мають вектор, критерій досконалості діяльності, вищої якості та рівня її здійснення. Проте в державі збереглися умови, коли професійна компетентність, професіоналізм у всіх сферах діяльності залишаються недостатньо затребуваними. Наприклад, у роботі В. Чернова [2] під час дослідження процесу формування професійної спрямованості особистості майбутнього офіцера ці поняття не згадуються взагалі, а група значущих професійних якостей відсутня як така.

У науковій літературі професійна компетентність не знайшла достатнього обґрунтування з позиції системно-цілісного підходу. Вона розглядалась окремими науками парціально, і тому отримала фрагментарне висвітлення.

Метою статті є теоретичне обґрунтування змістових параметрів моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Планування професійної підготовки в центрах дистанційного навчання через специфіку їх діяльності здійснюється відповідно до нормативних документів, статутів та інструкцій і не допускає змін до змістовної частини. Проте, зміст курсової перепідготовки не завжди орієнтований на формування професійної компетентності офіцера-прикордонника, тому в циклах досліджуваних загальнопрофесійних, військово-професійних, гуманітарних і соціально-економічних дисциплін необхідно максимально реалізовувати потреби компетентнісного підходу шляхом формування у слухачів моральної та психологічної готовності до захисту кордону і цілісності держави, вірності конституційному і вій-

ськовому обов'язку, дисциплінованості, гордості та відповідальності за належність до Державної прикордонної служби України; створення фундаментальної теоретичної бази та широкого наукового кругозору для успішного освоєння озброєння та військової техніки за обраною спеціальністю; удосконалення в офіцерів-прикордонників практичних умінь і навичок, необхідних для виконання службових обов'язків; набуття слухачами військово-професійних знань, що дозволяють творчо використовувати набутий раніше досвід у практичній діяльності; засвоєння офіцерами-прикордонниками психолого-педагогічних, правових, історичних, культурологічних знань і вмінь, гнучко використовувати їх у навчанні та вихованні персоналу, в управлінні прикордонними підрозділами.

Організація навчальної діяльності в процесі підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників повинна враховувати низку особливостей навчального процесу центру дистанційного навчання Державної прикордонної служби України: своєрідність цілей і результатів навчання, особливий характер об'єкта вивчення (бойова зброя, військова техніка, способи їх застосування в бойових умовах, експлуатація та обслуговування в мирних умовах як елемент підготовки до бойових умов), що вимагає інтенсивного формування когнітивно-операційної складової професійної компетентності; насиченість і гранична інтенсивність навчального процесу, що вимагають значного інтелектуального напруження за рахунок поєднання навчальної та військово-професійної діяльності з метою розвитку професійно-особистісної складової професійної компетенції.

З урахуванням даних положень здійснювалася розробка рекомендацій щодо формування професійної компетентності офіцерів-прикордонників, необхідних через те, що моделювання в педагогічних дослідженнях є вищою й особливою формою наочності, як засіб упорядкування інформації, що дозволяє більш глибоко розкрити суть досліджуваного явища. Залежно від мети моделювання виділяють описові, структурні, функціональні, графічні та інші моделі. Моделювання педагогічного процесу, орієнтоване на цілеспрямоване створення системи значущих якостей в офіцерів-прикордонників, дозволяє уя-

вити процес розвитку професійної компетентності слухачів у динаміці його розгортання, з виділенням структурно-функціональних та операційно-результативних компонентів, описом зв'язків і відносин між ними.

Модель є спрощеним об'єктивно-суб'єктивним аналогом прототипу, а результати її створення істотно залежать від використовуваних концептуальних основ. Тому доцільно розглядати сукупність взаємопов'язаних ідей, що відображають загальну концепцію проектованої моделі, з використанням реально існуючих зв'язків у моделюванні об'єктів [3]. Педагогічна модель повинна бути гнучкою, динамічною, здатною до змін, перебудови, ускладнення або спрощення. Слід ураховувати, що створити модель педагогічного процесу доволі складно, оскільки педагогічна діяльність – це творчий процес комплексної взаємодії викладачів і офіцерів-прикордонників, які дистанційно навчаються на курсах підвищення кваліфікації.

На нашу думку, метод моделювання дає можливість виділити та відобразити основні компоненти і характеристики процесу підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників. З огляду на це, модель системи підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників передбачає розкриття векторів професійних цілей і цінностей, основних функцій, завдань і засобів діяльності, характеру умов діяльності офіцера-прикордонника, структуру необхідних і достатніх його якостей [4].

У рамках дослідження використовувалась описова модель розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників, що дозволяє в найбільш загальній формі представити зміст підвищення кваліфікації сучасного офіцера-прикордонника засобами дистанційних технологій з урахуванням прогнозу і вимог, що ставляться суспільством до військових фахівців нової формації.

Розробляючи модель розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації, ми опиралися на теоретичні підходи, використання яких сприяло створенню ефективного навчального середовища. Особливе значення в курсовій підготовці слухачів відіграє системний підхід.

Під час розробки моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників базувались на науково обґрунтованій моделі розвиваючого навчання.

Теорію співвідношення навчання і розвитку розроблено Л. Виготським як “центральне і основне питання, без якого проблеми педагогічної психології... не можуть бути не тільки правильно вирішені, але навіть поставлені” [5, с. 374]. Ґрунтуючись на теорії навчання і розвитку, науковець визначає своє ставлення до цього питання: “суттєвим для зазначеної гіпотези є положення про те, що процеси розвитку не збігаються з процесами навчання, оскільки перші йдуть слідом за другими, створюючи зони найближчого розвитку... Висунута гіпотеза встановлює єдність, але не тотожність процесів навчання і внутрішніх процесів розвитку. Вона передбачає перехід з одного в інше” [5, с. 389].

На основі викладеного вище для організації навчання офіцерів-прикордонників на курсах підвищення кваліфікації створено навчальне середовище, яке сприяє розвитку їх професійної компетентності. Для цього проаналізовано зміст і структуру процесу підвищення кваліфікації, з яким нерозривно пов’язаний розвиток. Під час організації розвиваючого навчання враховано вік офіцерів-прикордонників та їх психологічні особливості. Важливими складовими навчання військовослужбовців є зміст, засоби навчання і форми взаємодії викладача і слухачів.

Структурування змісту навчання в процесі підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників засобами технологій дистанційного навчання дозволяє вирішувати завдання з охорони державного кордону на значно вищому професійному рівні. Розвиток професійної компетентності офіцерів-прикордонників на курсах підвищення кваліфікації здійснювався за допомогою спеціально розробленої технології діяльності (з використанням засобів дистанційних технологій навчання). Діяльність базувалася на самостійному підборі і структуруванні змісту навчання в процесі індивідуальної і/або колективної розумової діяльності, комунікації, рефлексії. Така технологія спрямована на подолання сформованих стереотипів, оволодіння комунікацією на тренінгах, розвиток у слухачів здатності до рефлексії.

Доцільно зазначити, що для створення повноцінної моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації засобами дистанційних технологій визначено методи, форми й засоби її практичного впровадження.

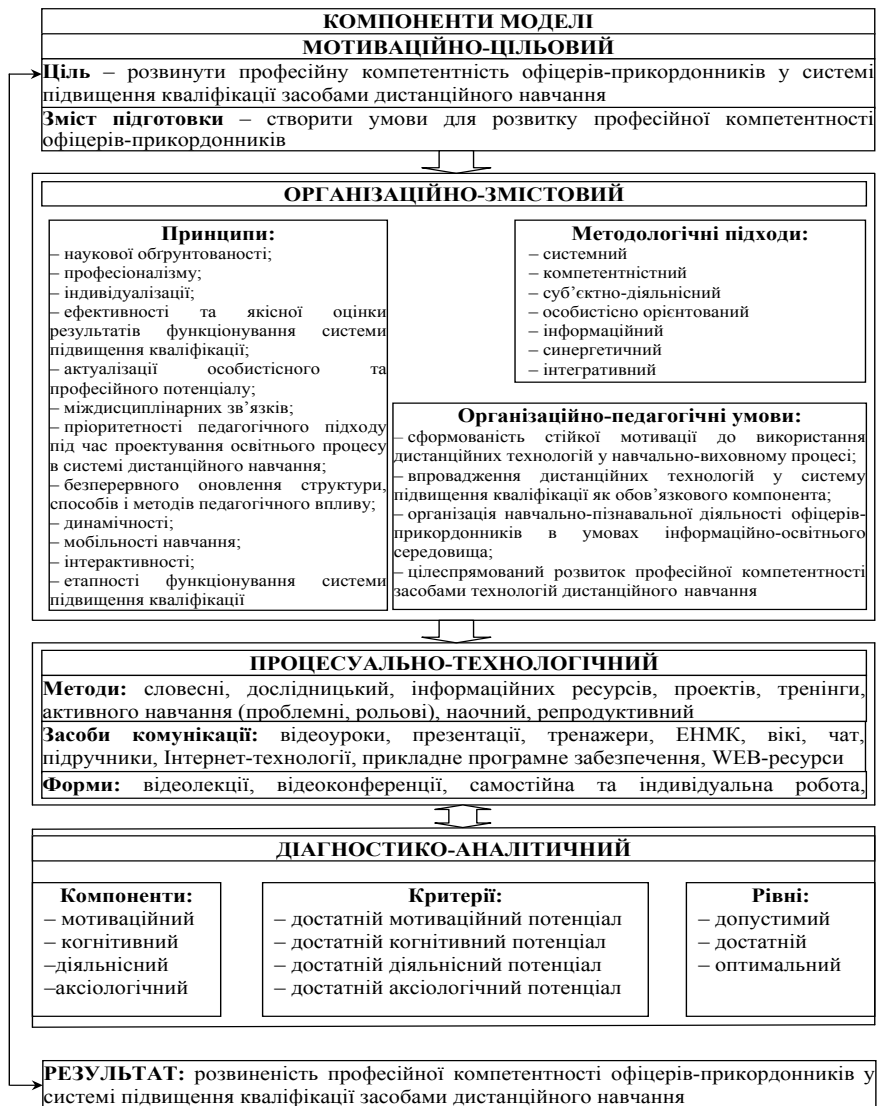
Суттєвими вимогами до офіцерів-прикордонників, які навчаються за дистанційною формою, є наявність постійного доступу до Інтра-нет та WEB-сервісів, які забезпечують участь у навчальному процесі, а також уміння користуватися сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями на рівні, що забезпечує ефективність навчання за дистанційною формою. Для виконання слухачами науково-дослідної роботи використано метод інформаційних ресурсів, який дав змогу офіцерам-прикордонникам удосконалити навички пошуку потрібної інформації. За допомогою Інтернет-мережі слухачі курсів підвищення кваліфікації вчилися орієнтуватись у значних інформаційних обсягах, виокремлювати та здійснювати їх обробку.

У структуру авторської моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації засобами дистанційних технологій уведено мотиваційно-цільовий, організаційно-змістовий, процесуально-технологічний і діагностико-аналітичний компоненти (див. рисунок).

Мотиваційно-цільовий компонент охоплює мету і зміст умов для розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників, вихідні методологічні і теоретичні положення процесу підвищення кваліфікації. Стратегія системи підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників полягає у визначенні її провідних цілей: розвинути професійну компетентність офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації засобами дистанційного навчання.

Організаційно-змістовий компонент моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації засобами дистанційних технологій відображає специфічні принципи, методологічні підходи та організаційно-педагогічні умови.

Процесуально-технологічний компонент моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищен-

Модель розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації

ня кваліфікації розкриває основні методи реалізації дистанційних технологій через комплекс професійно-орієнтованих завдань, форми і засоби організації навчання.

Діагностико-аналітичний компонент моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації полягає в моніторингу на всіх етапах дослідження процесу реалізації програми підвищення кваліфікації офіцерів-прикордонників засобами дистанційних технологій і простеженні динаміки формування компонентів готовності військовослужбовців до такого виду діяльності. Крім цього, даний компонент моделі передбачає аналіз результатів використання засобів дистанційних технологій та ефективності розробленої моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації. Узагальненим показником результативності та якості такої підготовки є розвиток професійної компетентності слухачів на достатньому й оптимальному рівнях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розробка моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації є винятковою потребою, оскільки практично вже сьогодні її можна ефективно використовувати для формування нового змісту підвищення кваліфікації, розробки навчальних планів і навчальних робочих програм, створення електронних навчальних комплексів, розробки курсів дистанційного навчання тощо.

Наведена систематизація узагальнених якостей офіцерів-прикордонників передбачає гармонійний розвиток їх професійної компетентності засобами дистанційних технологій навчання. Необхідні і достатні для професійної діяльності якості складають основу моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації. За межами моделі знаходиться сукупність особистих якостей військовослужбовців.

Викладене вище зумовлює необхідність дослідження ефективності запропонованої моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у системі підвищення кваліфікації засобами дистанційних технологій.

Список використаної літератури

1. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
2. Чернов В. Каким быть будущему офицеру? / В. Чернов // Ориентир. – 2002. – № 5. – С. 26–27.
3. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : ЦКФЛ РАО, 1997. – 248 с.
4. Нагірний Ю. П. Фахова підготовка інженерів : діяльнісний підхід / Ю. П. Нагірний. – Львів : ІНВП “Електрон”, 1999. – 180 с.
5. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : АСТ ; Астрель ; Люкс, 2005. – 671 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2015.

Маишталер А. Н. Модель развития профессиональной компетентности офицеров-пограничников в системе повышения квалификации

В материалах статьи очерчено проблему развития профессиональной компетентности офицеров-пограничников в системе повышения квалификации. Для достижения поставленной цели использован метод педагогического моделирования. Установлено, что организация учебной деятельности в процессе повышения квалификации офицеров-пограничников должна учитывать ряд особенностей: своеобразие целей и результатов обучения, особый характер объекта изучения, что требует интенсивного формирования когнитивно-операционной составляющей профессиональной компетентности за счет сочетания учебной и военно-профессиональной деятельности. Модель состоит из мотивационно-целевого, организационно-содержательного, процессуально-технологического и диагностико-аналитического блоков.

Ключевые слова: *офицеры-пограничники, профессиональная компетентность, педагогическое моделирование, повышение квалификации, метод, формирование.*

Mashtaler A. N. **The model of border guard officers' professional competence development in the system of further training**

The article outlines the problem of border guard officers' professional competence development in the system of further training. The method of pedagogical modeling has been applied to achieve this goal. It was established that a number of features should be taken into account when organizing further training of border guard officers: specific objectives and learning results, special nature of the object of study (weapons, military equipment, methods of their use in combat, operation and maintenance in peaceful environment as an element of training in combat conditions), which requires intensive formation of cognitive-operating component of professional competence; depth and high intensity of the training process, requiring considerable intellectual tension through combination of academic and professional military activities in order to develop professional and personal component of professional competence. Recommendations regarding the formation of professional competence of border guard officers were elaborated based on the fact that modeling in educational research is a higher and special form of visualization, serving as a means of organizing information and allowing to reveal deep essence of the phenomenon under study. Modeling of the teaching process, focused on creating a system of significant qualities of border guard officers, enables to imagine the development of professional competence of students in dynamics, highlighting structurally-functional and operationally-efficient components, describing connections and relationships between them. Educational model should be flexible, dynamic, adaptable, easy to adjust (able to be simplified or vice versa). It is rather difficult to create a model of educational process because pedagogical activity is a creative process of complex interaction between teachers and border guards officers who take a distant course of further training. Model of border guard officers' further training includes finding the vectors of professional goals and values, basic functions, objectives and means of activity, the nature of conditions of border guard officers' service, structure of their necessary qualities. The study used a descriptive model of border guard officers' professional competence, which allows to present in general the content of modern border guard officer's

further training by means of distance learning technologies taking into account the prognosis and requirements of society to military specialists of new formation. To organize the training of border guard officers at the further training course it is necessary to set up a learning environment that promotes their professional competence development. With this aim the content and structure of the further training process, which are closely linked to the development, have been analyzed. During the organization of developing training the age of border guard officers and their psychological characteristics should be considered. Important components of servicemen training are the content, teaching aids and teacher-students interaction forms. Structuring of learning content allowed to solve problems of state border protection at a higher professional level. Development of professional competence of border guard officers at further training courses is carried out using specially developed activity technology (with the use of distance learning technologies). The activity was based on self-selection and structuring of learning content in the process of individual and/or collective mental activity, communication and reflection. This technology is aimed at overcoming the set stereotypes, mastering communication at trainings, development of students' capacity for reflection. The model consists of the following units: motivational and target, organizational and semantic, procedural and technological, diagnostic and analytical.

Keywords: *border guard officers, professional competence, pedagogical modeling, further training, development, activity.*